

Integracija plesa u nastavu Likovne kulture u razrednoj nastavi

Lesić, Diana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:145958>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Diana Lesić

**INTEGRACIJA PLESA U NASTAVU LIKOVNE KULTURE
U RAZREDNOJ NASTAVI**

Diplomski rad

Zagreb, srpanj, 2021.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Diana Lesić

**INTEGRACIJA PLESA U NASTAVU LIKOVNE KULTURE
U RAZREDNOJ NASTAVI**

Diplomski rad

**Mentor rada:
mr. art. Ivana Gagić Kičinbači**

Zagreb, srpanj, 2021.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
SUMMARY	2
1. UVOD	3
2. LIKOVNA UMJETNOST	4
2.1. Likovna kultura	4
2.1.1. Razvoj likovnog izražavanja	7
2.1.1.1. Faza intelektualnog realizma.....	8
2.1.2. Dijete i umjetničko djelo	8
2.1.3. Uloga učitelja	9
3. PLES.....	11
3.1. Labanova analiza pokreta.....	11
3.2. Elementi i sredstva pokreta	12
3.3. Uloga plesa danas.....	13
3.4. Dijete i ples.....	14
3.5. Ples u odgojno-obrazovnom procesu.....	15
4. INTEGRACIJA	16
4.1. Integrirano poučavanje	17
4.1.1. Integracija plesa u Likovnu kulturu uz primjer prijedloga integriranog poučavanja – Poli Art.....	19
4.2. Suvremeni umjetnici kao primjer prožimanja plesne i vizualne umjetnosti.....	22
4.3. „Izražavanje pokretom i plesom kroz boju“	26
5. ZAKLJUČAK	38
LITERATURA.....	39
PRILOZI.....	41

SAŽETAK

Kroz povijest su se mnogi pedagozi borili za uvođenje umjetničkog odgoja u standardne odgojno-obrazovne sustave, a danas se vizualno-likovni odgoj u Republici Hrvatskoj promiče kroz obvezni nastavni predmet Likovna kultura u osnovnoj školi i Likovna umjetnost u sustavu srednjoškolskog obrazovanja. U nastavnom procesu učenici se susreću s likovnim tehnikama, procesom stvaranja likovnog djela te sa samim umjetničkim djelom (svojim ili od odraslog umjetnika). Cilj je susreta s likovno-umjetničkim djelom poučiti učenike likovnom govoru te mogućnostima analiziranja svojeg ili tuđeg likovno-umjetničkog djela razvijanjem osjetljivosti za estetiku i umjetnost, razvijanjem sposobnosti kritičkog i divergentnog mišljenja te kreativnog pristupa problemima.

Ples, kao jedna od grana umjetničkog područja, privlači sve veću pažnju i pobuđuje interes u području odgoja i obrazovanja. Vjeruje se da je ples sposobnost urođena svakom pojedincu. Dijete se od svojih najranijih dana, prije verbalne, koristi neverbalnom komunikacijom, a to je pokret. (Maletić, 1986) Dijete u pokretu prvo prepozna igru i zabavu, a pravilnim usmjerenjem ono će kroz pokret u plesu prepoznati i umjetnost. Oni koji odabiru ples kao terapijsku aktivnost u odrasloj dobi, u njemu uviđaju mogućnosti neverbalnog izražavanja kroz potrebu za fizičkom aktivnošću iniciranu osjećajima i glazbom. Takva aktivnost bila je poticaj za pisanje ovog rada.

Integriranim poučavanjem u okviru nastave Likovne kulture, ples i likovne umjetnosti mogu se povezati s ciljem razvijanja djetetovih sposobnosti. Takav pristup nastavi, osobito povezivanjem umjetnosti kroz strukturnu korelaciju, potaknut će psihički i fizički razvoj djeteta. Svrha rada jest istražiti pozitivan utjecaj povezivanja ovih područja na razvoj djeteta mlađe školske dobi. Cilj je rada potaknuti učitelje razredne nastave na uvođenje plesa i pokreta u razredne aktivnosti, posebice u nastavu Likovne kulture.

Ključne riječi: likovna umjetnost, Likovna kultura, ples, integrirano poučavanje

SUMMARY

Throughout the history, many educators were struggling to incorporate artistic education in the traditional school systems, while today, visual-artistic education in Republic of Croatia is an obligatory school subject, both in elementary and high school. In the lessons, the students are introduced with the artistic techniques, with the process of making an art work as well as with the work of art itself (made by himself/herself or the grown up professional artist). The main goal is to educate students about visual speech and to teach them how to properly analyze a work of art. Along with the development of the artistic abilities, the students will develop the critical and divergent thinking and they will learn how to use a creative approach to solve the given problems.

Dance, as one of the artistic branches, today admits growing attention and intrigue, even in the educational system. It is a common belief that dance is an innate ability of a person. During its earliest days, a child will show the need for nonverbal communication rather than verbal, which is expressed through the movement. (Maletić, 1986) To a child, movement and dance will represent fun and game, but, if the proper instructions are given, it will get an insight into the artistic feature of dance. People who choose dance as their therapeutic activity in their older age will perceive it as the need for physical activity indicated by their feelings and music. This kind of activity was the incentive for writing this paper.

Integrated teaching within Art Class can merge dance and art and help develop child's abilities. This kind of teaching approach, specifically merging art through structural correlation, will stimulate mental and physical development of a young person. The purpose of the paper is to encourage lower primary teachers to introduce dance and movement into the classroom activities, particularly into the Art Class.

Key words: art, Art Class, dance, integrated teaching

1. UVOD

Rad u 5 poglavlja nastoji istražiti plesnu i likovnu umjetnost te njihov mogući suodnos u okviru nastave Likovne kulture. Prvotno će one biti objašnjene kao zasebne, autonomne umjetnosti koje imaju pozitivan utjecaj na čovjeka te doprinose očuvanju i napretku razvoja ljudskog djelovanja.

U početku će se istaknuti opća obilježja likovne umjetnosti te će biti opisana potreba za likovnim izražavanjem koju dijete pokazuje od najranijih dana. Detaljnije će biti opisan odgojno-obrazovni proces likovno-vizualnog odgoja, odnosno tijek nastavnog sata Likovne kulture. Opisat će se važnost upoznavanja djeteta s umjetnikom i likovno-umjetničkim djelom, a naglasak je stavljen na poučavanje i usmjeravanje otkrivanja likovno-umjetničkog djela. Nadalje, bit će govora o plesu kao prirodno urođenoj sposobnosti i njegovoj ulozi u današnjem društvu (Maletić, 1986). Naglasak će biti stavljen na djetetov doživljaj plesa, načine na koje pokret utječe na djetetovu percepciju i prisutnost plesnih aktivnosti u odgojno-obrazovnom sustavu i procesu. Također će se opisati integrirano poučavanje koje je danas česta metoda u razrednoj nastavi te će se obilježja istoga prikazati kroz „Poli-Art“ model te projekt pod nazivom „Pokretom kroz boju“ koji su konkretni primjeri za uspješno spajanje dviju umjetnosti.

Kao zasebna stavka, u oba područja bit će naglašena uloga učitelja koji svojim djelovanjem, organiziranjem i provođenjem zamisli kroz nastavni proces najviše utječe na razvoj učenika i njihov stav prema radu i učenju. Zato i jest cilj rada potaknuti učitelje razredne nastave u integriranje pokreta u razredne aktivnosti, posebice u nastavni predmet Likovna kultura koju mnogi pedagozi, učitelji i umjetnici smatraju esencijalnim načinom poticanja razvoja dječjeg mišljenja.

Rad će nastojati prikazati na koji se način ples i pokret mogu integrirati u Likovnu kulturu kao nastavni predmet odgojno-obrazovnog procesa te istaknuti učiteljsku ulogu važnu za uspješnu integraciju. Na temelju proučene literature zaključuje se da će dijete plesnim i likovnim izražavanjem spoznati sebe, razvijat će se istovremeno na psihičkom, socijalnom i estetskom području, osvijestit će važnost propitivanja i samostalnog zaključivanja kao rezultat oblikovanja kreativnog i divergentnog mišljenja te će pozitivnim stavom i djelovanjem pridonositi zajednici. Također, zadovoljit će potrebu za izražavanjem i fizičkom aktivnošću.

2. LIKOVNA UMJETNOST

Likovna umjetnost dio je svijeta umjetnosti koje razlikujemo po sredstvu njihova izraza. Likovnim umjetnostima sredstvo izraza je oblik po kojemu te umjetnosti i nose ime – lik(ovne). Danas razlikujemo i nekoliko različitih naziva likovnih umjetnosti koje karakteriziraju neke njihove odrednice. Naziv „plastične umjetnosti“ također naglašava osnovu njihova izraza (oblik) te „prostorne umjetnosti“ u čijem nazivu prepoznajemo karakteristiku umjetničkog izražavanja u prostoru (Peić, 1978). Temeljna je podjela likovne umjetnosti na slikarstvo, kiparstvo, arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost (Petrač, 2015).

Tisućljetne kulture starog vijeka svoje doživljaje, način života i osnovne poglede na svijet temeljile su na jedinstvenom načinu prikaza usvojenom i danas, a to je crtežom kojim su ostvarile vizualnu komunikaciju. Osim što crtežom započinjemo istraživanje povijesti umjetnosti čovječanstva, on je i prvi način na koji dijete započinje svoj likovni govor. Crtež je polazna točka i svih ostalih likovnih umjetnosti u kojima ima različite specifične uloge (Peić, 1978). Ljudi su se u prošlosti služili umjetnošću za iznošenje religijskih i političkih ideja u dekorativne svrhe ili kao zaštitu od vremenskih neprilika kroz arhitektonska ostvarenja. Mnogi psihoanalitičari umjetničko izražavanje povezuju sa stvaranjem unutarnje ravnoteže čovjeka, rasterećenje unutarnjih sukoba te je gledaju kao esencijalnu potrebu (Šarančić, 2013). Takav pristup umjetnosti očituje se kroz organiziranje likovno-umjetničkih programa u kojima su mnogi prepoznali terapijsku vrijednost te uključivanjem vizualno-likovnog odgoja i obrazovanja u standardni odgojno-obrazovni proces u svrhu razvoja i napretka učenika mlađe i starije dobi.

2.1. Likovna kultura

Nastavni predmet Likovna kultura pripada umjetničkom i društveno-humanističkom području odgoja i obrazovanja. Njene začetke pronalazimo već u starom Egiptu i antičkoj Grčkoj. Kroz povijest likovno obrazovanje nije oduvijek bilo dostupno svima. Izmjenjivala se važnost pojedinog aspekta likovne umjetnosti te se tek u 16. stoljeću osnivaju prve visoke škole za pripremanje likovnih umjetnika. Mogućnost današnjice, da se sva djeca slobodno bave likovnošću, zahvaljujemo pedagogima Pestalozziju i Komenskom te njemačkom književniku Schilleru koji je vjerovao i zagovarao estetički odgoj i obrazovanje (Grgurić i Jakubin, 1996). Prema Bognar i Matijević (2002), razlikujemo nekoliko teorijskih pristupa didaktičkog koncepta, a onaj koji naglašava razvoj senzibiliteta i bogatstvo doživljaja je umjetnički pristup. Potkraj 19. stoljeća predstavnici „pokreta umjetničkog odgoja“ nastoje naglasiti umjetničku

dimenziju u odgojno-obrazovnom procesu te ga objašnjavaju kao umjetničku djelatnost. Njihovim doprinosom, danas umjetnički odgoj ima važno mjesto u odgojno-obrazovnom procesu (Bognar i Matijević, 2002).

Nastavnim predmetom Likovna kultura učenici stječu znanja o likovnoj umjetnosti i vizualnoj kulturi, susreću se s likovnim tehnikama koje praktično primjenjuju svojim stvaranjem te taj sadržaj povezuju s različitim aspektima života i osobnim iskustvom. Naravno, sva ta znanja i sposobnosti zapravo su osnova svog znanja koja će dijete razviti školovanjem i djelovanjem – pokrenuti procesi nastaviti će se razvijati, a puni potencijal postići će kasnije (Grgurić i Jakubin, 1996). Kroz likovno obrazovanje učenike se nastoji upoznati s umjetničkim zajednicama i raznovrsnim kulturno-znanstvenim ustanovama i umjetničkim događanjima te im pružiti uvid u život umjetnika i njihovo djelovanje. Od iznimne je važnosti učenje i poučavanje koje potiče na praktičan rad, ostvarivanje ideja, produkciju zamišljenog te razvijanje likovne pismenosti.

Ono što karakterizira nastavni predmet Likovna kultura je razvoj kreativnosti. Kreativnost nije stavka koja se uči iz knjiga; svaka osoba raspolaže s kreativnim sposobnostima, samo što ih neki razvijaju u većoj, a ostali u manjoj mjeri, ovisno o pristupu u odgojno-obrazovnom procesu. „Donedavno se stvaralaštvo shvaćalo kao proces kojim izuzetno odabrani pojedinci stvaraju djela visoke vrijednosti. To se shvaćanje napušta, a kreativnost se promatra kao opći ljudski potencijal“ (Grgurić i Jakubin, 1996; str. 79). Iako se kreativnost često veže uz umjetnost, ona je prisutna i u drugim područjima ljudskog djelovanja; ta sposobnost omogućuje pojedincu pronaći više mogućih rješenja za određeni problem ili zadatak te oblikuje inovativne ideje (Zečević, 2020). Tu je važan i stav učitelja prema novom i neobičnom. Kako bi učenici prisvojili dojam o kreativnosti kao pozitivnu stavku, učitelj mora biti otvorenog uma i razmišljati van okvira te poticati na stvaranje nečega u što ni sam nije siguran da će uspjeti. U tom će procesu učitelj i učenik zajedno funkcionirati i stvoriti plan rada te naposljetku uvidjeti jesu li se njihova očekivanja ispunila. Učenik će dobiti poticaj za nastavak takvog razmišljanja te naučiti kako ostvariti nove ideje.

Likovna djela često su odraz umjetnikova unutarnjeg stanja pa tako likovnim stvaralaštvom dijete uči kako izraziti svoje namjere i misli. Također se navikava prihvaćati povratnu informaciju (pohvalu ili konstruktivnu kritiku), ali dobiva i mogućnost razviti pravilan način pružanja povratne informacije ostalima, tj. svojim vršnjacima. Uz to, razvija sposobnosti djelovanja i napredovanja u kolektivu; sluša i prihvaća tuđe ideje i misli razvijajući međusobno poštovanje (Šarančić, 2013). Sve su to karakteristike pojedinca koji je uspješno razvio socijalne vještine te svojim djelovanjem sudjeluje u radu i pridonosi zajednici.

Likovna kultura smatra se najslobodnijim predmetom u odgojno-obrazovnom procesu, uglavnom iz razloga što ne postoje točni i netočni odgovori ili zadane formule po kojima umjetnost funkcionira. U nastavku su navedeni odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja prema Odluci o donesenom kurikulumu za nastavni predmet Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije (Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MOZ], 2019):

Učenik će:

1. usvojiti i razumjeti likovni jezik i razviti likovnu pismenost odgajanjem vizualnoga opažaja te njihovom primjenom kroz stvaralački (kreativni) i analitički proces
2. izražavati stvaralačko (kreativno) mišljenje produkcijom ideja i rješavanjem problema; razvijati psihomotoričke i kognitivne vještine upoznavanjem i upotrebom različitih materijala, postupaka i medija
3. razvijati kritičko mišljenje, stavove i vrijednosti uspostavljanjem aktivnoga i propitujućeg odnosa prema okolini i likovnomu stvaralaštvu
4. razumjeti kontekst likovnoga djela i ulogu likovnoga stvaralaštva u društvu istraživanjem umjetničkoga izraza i uspostavljanjem odnosa s društvenim, povijesnim, kulturnim i tehnološkim čimbenicima
5. sudjelovati u umjetničkim događanjima i aktivnostima kulturno-znanstvenih ustanova; razvijati odgovoran odnos prema suvremenoj kulturnoj okolini i umjetničkoj baštini.

Tijek nastavnog procesa u nastavi Likovne kulture vrlo je specifičan i određen prema ostvarivanju cilja sata. Započinje se pripremom radnog mjesta (raspored sjedenja, potreban pribor za rad) te se upoznaje (ili ponavlja) način rada sa zadanom likovnom tehnikom. Motivacijom se učenike uvodi u proces promišljanja te ih se didaktičkim metodama, polazeći od interesa učenika, nastoji zainteresirati za daljnji rad, potaknuti na dublje promišljanje i zamišljanje te pobuditi emocije. „Kod umjetnosti nije djelatan samo razum, nego i volja, imaginacija i osjećaji“ (Petrač, 2015; str. 39). U motivacijskom dijelu sata predstavlja se motiv (vizualni, nevizualni ili likovni i kompozicijski element kao poticaj) koji je potrebno likovno osvijestiti. Važno je naglasiti da se kroz odabrani motiv mora uvijek postaviti i likovni problem. Sadržaj, tj. motiv moguće je predstaviti različitim motivacijskim metodama kao što su igra, priča, osobno iskustvo ili multimedijски sadržaj. Nadalje, najavljuje se zadatak za koji je važno da ga učenici u potpunosti shvate i razumiju. Slijedi realizacija tijekom koje učenici „rade

prema vlastitu vizualno-likovnom doživljaju i likovno-tehničkim mogućnostima“ (Grgurić i Jakubin, 1996; str. 140). Na kraju nastavnog sata provodi se analiza koja se nerijetko u nastavi zaobilazi, iako je vrlo važna za nastavak vizualno-likovnog odgoja i obrazovanja u svrhu napredovanja i ispunjavanja učenikovih potencijala. U narednim podnaslovima važnost će analize umjetničkog djela biti pomnije opisana.

2.1.1. Razvoj likovnog izražavanja

Iako je naglašeno da je likovno izražavanje urođena potreba te da ju djeca izvode uglavnom spontano, Poljak (1973; prema Grgurić i Jakubin) smatra da ono što čovjek u trenutku stvara nije mehaničko reproduciranje njegovog unutarnjeg stanja, već on ono objektivno pretvara u subjektivno te svjesno iznosi i stvara umjetničku stvarnost. Na likovno izražavanje utječu razni vanjski čimbenici te prema tome postoji određeni put razvoja od analitičkog promatranja objektivne stvarnosti do završnog likovnog produkta kao nove vizualne realnosti. Taj put čine redom vizualni doživljaj, vizualno mišljenje, spoznaja te likovno mišljenje i likovni doživljaj nakon kojih čovjek počinje stvarati (Grgurić i Jakubin, 1996). U tom procesu važno je razlikovati vizualno od likovnog; likovno mišljenje, kao viša razina, ovisi o razvoju vizualnog jer je ono uvjet za dostizanje likovnog mišljenja. „Vizualni se doživljaji pretvaraju u likovne doživljaje“ (Grgurić i Jakubin, 1996; str. 24) te likovnim stvaranjem oni postaju likovni govor.

Dijete je u mlađoj dobi prirodno zainteresirano za svijet oko sebe te je njegova polazna točka umjetničkog izraza promatranje. Uzbuduju ga različite pojave, predmeti i događanja te sve to vrlo duboko doživljava. Tu će spoznaju dijete nastojati izraziti različitim načinima poput igre, akcije, imitacije, opisivanja, ali i likovno-umjetničkim izražavanjem kao što je crtanje, slikanje i sl. Sam proces izrade nečega što je samo spoznalo intrigira ga, a uz to oduševljeno je materijalima kojima se koristi. Iako u samom početku izražavanje ovim putem nije namjerno niti svjesno, ono to s vremenom postaje (Grgurić i Jakubin, 1996). Budući da su djeca otvorena i iskrena o svojim razmišljanjima, njihovu likovnost karakterizira činjenica da oni neće nastojati prikriti svoju potrebu za likovnim izražavanjem. Dapače, djeca i stvaraju svoja djela za ljude oko sebe (Grgurić i Jakubin, 1996). Iz tog razloga dijete treba poticati na stvaranje, crtanje, slikanje, oblikovanje i izražavanje na koje god načine ono to želi i osjeća. Na taj se način potiče pravilan i zdrav razvoj promišljanja, kreativnosti i ekspresije.

Prema Grgurić i Jakubin (1996), u razvoju dječjeg likovnog izraza razlikujemo nekoliko faza: faza izražavanja primarnim simbolima, faza izražavanja složenim simbolima, faza intelektualnog realizma te faza vizualnog realizma. Tijekom razdoblja toga razvoja, dijete

napreduje razvijajući psihomotoriku pokreta tijela (ruka, šaka, prsti) potrebnih za rukovanje instrumentom (kistom, olovkom). Ono u tom procesu ponovno spoznaje okolinu te prvo simbolizacijom, a kasnije i vjernim prikazom i apstrakcijom, izražava svoje spoznaje. Navedene faze mogu se svrstati u tri razvojna stupnja likovnog izražavanja (Read, 1945), a dijete u osnovnoškolskom obrazovanju dostiže i prolazi kroz drugi stupanj (od 7. do 14. godine). U toj fazi dijete, proučavanjem i istraživanjem svijeta koji ga okružuje, stječe sve složenije likovne spoznaje koje su esencijalne za daljnji razvitak i usvajanje likovnih vrijednosti, stavova i pravaca u kasnijoj dobi.

2.1.1.1. Faza intelektualnog realizma

Područje interesa učitelja primarnog obrazovanja dobno je razdoblje od 7. do 11. godine kada učenik polaskom u školu trpi mnoge promjene i nastoji se socijalizirati i biti prihvaćen u društvu (razredu). To razdoblje likovnog izražavanja naziva se faza intelektualnog realizma, a karakterizira ga početak razvoja apstraktnog mišljenja, bogati verbalni izražaj te razvijenije sposobnosti likovnog izraza (usvajanje kompozicijskih elemenata) (Grgurić i Jakubin, 1996). Dijete u toj fazi razvoja svijet još uvijek prihvaća spontano, njegov umjetnički izraz se ne odvaja u potpunosti od mašte i imaginacije te ne stvara razliku između emocionalne i intelektualne spoznaje. Dakako, kao što je to slučaj i za druga područja ljudskog djelovanja, dijete će odrastanjem steći osobna iskustva koja će mu, kroz određeno vrijeme, pomoći pri pronalaženju rješenja za probleme i zadatke, kako u drugim nastavnim predmetima, tako i u nastavi Likovne kulture. Stoga ne treba očekivati od djeteta da će samostalno započeti povezivati svoja razmišljanja s, npr. školskim sadržajem, već ga se na to mora potaknuti različitim strategijama i metodama poučavanja.

2.1.2. Dijete i umjetničko djelo

„Kao što dijete otkriva biljku (boju, oblik, miris, rast...) tako otkriva i ono što se nalazi na papiru, platnu ili u prostoru“ (Petrač, 2015; str. 25). Već je spomenuto da je dijete u potpunosti zainteresirano za svoju okolinu i sve što ga okružuje, neovisno o čemu se radi. Baš iz tog dubokog interesa i potrebe istraživanja važno je djetetu pružiti priliku da se susretne s umjetničkim djelima kako bi dobilo široki uvid u ono što se likovnim izražavanjem stvara. Iako će ono percipirati viđeno djelo na svoj način, naravno ovisno o dobi i stupnju intelektualnog razvoja, i dalje će ono obogatiti svoje znanje i spoznaje koje će utjecati na njegov daljnji rad i razvoj. Osim samog djela, upoznat će i njegovog stvaratelja, oblikovat će svoju ideju koja se krije iza boja, oblika i poteza kista koji su ispred njega, zainteresirat će se za misli i osjećaje

umjetnika te će shvatiti da su svi ti čimbenici imali utjecaj na umjetnikov rad. Istodobno, uvidjet će što se sve može izraziti likovnim govorom.

Nažalost, originalna umjetnička djela nisu lako dostupna na način da se ona nalaze u svakoj školi, ali zato postoje izvedive alternative pristupu umjetničkom djelu. Odlaskom u muzej ili galeriju, za koji je važno da je metodički oblikovan i organiziran, dijete će zadovoljiti prirodno urođenu potrebu istraživanja i uspostaviti će početnu komunikaciju s umjetničkim aspektom ljudskog djelovanja (Petrač, 2015). Kako i odrasli, koji nisu ovladali likovnim jezikom, tako će i djeca u prvom pokušaju analiziranja umjetničkog djela opisivati i analizirati površinski i generalno što djelo prikazuje (motiv), prepoznat će tehniku kojom je rađeno i na taj način prepričati tematski sadržaj slike. Tek tada će dokučiti i analizirati likovnu formu, odnosno uvidjeti kako i na koji način je tematski sadržaj obrađen i shvaćen, a takva je analiza bit umjetnosti (Petrač, 2015). Takvo tematsko-sadržajno analiziranje tipičan je način analize u odgojno-obrazovnom procesu. Činjenica je da se likovno djelo često ne može u potpunosti razumjeti i shvatiti, ali i dalje bi trebalo poticati učenike mlađe školske dobi da pokušaju sagledati djelo iz različitih perspektiva i pridodati mu različite ciljeve kojima je stvarano. Važno im je pružiti mogućnosti pristupanja umjetničkom djelu kako bi prikupili iskustvo koje im, prema nekim istraživanjima, omogućuje brži razvoj likovnih sposobnosti (Belamarić, 1971). Od takvog pristupa kreće, poučava se i provodi pravilno vrednovanje i analiza na vlastiti rad (produkt), ali i rad vršnjaka tijekom odgojno-obrazovnog procesa. Likovna djela mogu se promatrati na mnogo načina iz različitih polaznih točki: od detalja prema cjelini (i obrnuto), od nejasnoga prema jasnome, usporedno analiziranje dvaju djela, promatranje prema tematskim, likovno-jezičnim i likovno-tehničkim sadržajima i stilskim odrednicama... (Petrač, 2015). Učitelj mora nastojati upoznati učenike s različitim metodama promatranja i analiziranja te je za svako stvaranje važno odabrati prikladan način analiziranja likovnih uradaka učenika.

2.1.3. Uloga učitelja

U vizualno-likovnom odgoju i obrazovanju uloga učitelja jedna je od važnijih komponenata za ostvarivanje ishoda i ciljeva nastave Likovne kulture, ali i za dostizanje najviše razine razvoja likovnog stvaralaštva kod učenika. Učitelj ima mnogo uloga tijekom nastavnog procesa, a te uloge nerijetko su u istom nastavnom satu i aktivne i pasivne. Govoreći generalno o tijeku nastavnog sata, učitelj prvotno mora raspolagati i služiti se stručnim i metodičkim znanjima kako bi mogao pravilno organizirati i didaktičko-metodički oblikovati nastavnu jedinicu, a potom svrhovito i razumljivo predstaviti sadržaj. „Pri odabiru poticaja treba voditi brigu o psihofizičkom razvoju djece, o likovnim tehnikama i likovno-tehničkim sredstvima koje

odgovaraju pojedinoj razvojnoj fazi likovnog izraza i zadacima pojedinog likovnog područja“ (Grgurić i Jakubin, 1996; str. 107). Prilikom realizacije, učitelj ima cilj usmjeriti učenika prema napretku, poticati na raznovrsno likovno izražavanje, dopustiti da propituje i kritički promišlja o zadanom motivu i tehnici te stvara na temelju stvarnosti, ali i maštanja. Nadalje, učitelj mora nastojati pružiti učenicima različite mogućnosti i načine stvaranja, dati specifične upute kojima je cilj napredak u razvoju sposobnosti te je krajnji cilj razvitak divergentnog mišljenja do kojeg se dolazi iskustvom, znanjem i povezivanjem (Grgurić i Jakubin, 1996). Tijekom procesa realizacije, učitelj mora nastojati ostati pasivan i dati učenicima slobodu stvaranja. U određenim će trenucima učitelj intervenirati i suptilno predočiti pružene mogućnosti nastavka rada (Grgurić i Jakubin, 1996). Takvim pristupom, učitelj učeniku pokazuje da je prisutan i da u bilo kojem trenutku od njega može zatražiti pomoć, ali učitelj to čini na način da ne kritizira ili izražava mišljenje ili svoj likovni ukus, već nastoji potaknuti na raznovrsnije likovno izražavanje u svrhu razvijanja kreativnog potencijala učenika. U tom procesu učenik postaje kreator, a učitelj mentor i koordinator (Zečević, 2005). Dakako, niti jednom učitelju takve metode poticaja nisu urođene, stoga je potrebno istraživati nove metode i strategije, učiti iskustvom i uzimati u obzir individualne sposobnosti svojih učenika. Prilikom analize i vrednovanja učeničkih djela, njihova likovna vrijednost nikada se ne smije uspoređivati ili mjeriti s likovnim djelima odraslih umjetnika, već se uzimaju u obzir karakteristike dječjeg izražavanja te ispunjenje zadataka koja se vrednuju u razgovoru s ostalima tijekom analize. Učitelj kao posrednik komunikacije s likovnim djelima potiče na aktivno sudjelovanje postavljajući relevantna pitanja, uspoređujući ih s nečim bliskim dječjoj spoznaji, motivirajući na prosuđivanje, objašnjavanje, opisivanje i samorefleksiju (Petrač, 2015). Uz sve navedeno, važno je napomenuti da nastava Likovne kulture neće biti uspješna ukoliko učitelj u razredu ne uspostavi ugodnu radnu atmosferu punu poticaja, međusobnog poštovanja, pozitivnih povratnih komentara i konstruktivne kritike. Osim poticanja učenika na likovno stvaranje i vrednovanje istoga, učitelj mora nastojati povremeno omogućiti neposredni kontakt učenika s umjetničkim djelima jer će ona tada postati dio dječje svijesti i dijete će samostalno uvidjeti nove perspektive pomoću kojih će pristupiti tijekom svojeg idućeg likovnog pothvata. Dakako, odgojno-obrazovni proces vizualno-likovne nastave uspješan je ukoliko je sam učitelj ovladao likovnim jezikom i tehnikama te ga razvijenim strategijama uspio predstaviti učenicima (Grgurić i Jakubin, 1996).

3. PLES

Iako se ni danas ne može sa sigurnošću utvrditi početak niti razlog stvaranja plesa, kroz povijest se ples ovjekovječuje na različite načine. Vjeruje se da je ples prirodno usađena aktivnost svakog čovjeka pa zbog toga nema sumnje da je on bio prisutan i u životima prvih ljudi primitivnih plemena. Nadalje, kroz vrijeme dobiva različite uloge poput činjenice da je on poveznica s magičnim ritualima ili nagonom imitacije, a kasnije ga često obilježava pojava kao pratilac zabave i veselja (kako u antičko doba, tako i danas) (Maletić, 1986).

Oduvijek se ples promatrao kao zasebna umjetnost u kojoj emocionalna stavka ljudskog uma igra veliku ulogu u interpretaciji istoga. Od 19. stoljeća, različitim granama znanosti, zbog svoje složenosti i promjenjivosti, ples postaje središte interesa. Razvojem različitih područja ljudskog djelovanja kao što su znanost, filozofija i umjetnost, razvijaju se i različite ideje o postojanju i problematici koju donosi ples kao svakodnevna pojava. Međusobne razlike tih pristupa spojile su različita obilježja plesa i otkrile svu njegovu širinu i dubinu problematike (Maletić, 1986). Razna nagađanja i diskusije o sklapanju jedinstvene definicije pridodaju plesu različita obilježja, ali jednaku važnost. Kroz povijest, sve do danas, mnogi plesni pedagozi i povjesničari objašnjavaju mnoge poveznice kojima tijelo prenosi pokret u smislenu cjelinu. Kako ples postaje središte interesa, tako sve češće dolazi do detaljne analize čovjekovih fizičkih i mentalnih procesa na koje utječu ples i pokret.

3.1. Labanova analiza pokreta

Drugačiju perspektivu prema plesu kao fizičkoj aktivnosti donosi arhitekt, pedagog i plesač Rudolf von Laban. Jedan je od najistaknutijih ličnosti plesne scene na prijelazu iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće, a specifičan je zbog svoje ideje kojom ples uzdiže na razinu umjetnosti te svojim iscrpnim istraživačkim radom plesne teorije i prakse obilježava moderni ples i način na koji se on promatra, shvaća i izvodi (Kokolj, 2014). Početkom 20. stoljeća Laban se prepušta slobodnom detaljnijem notiranju pokreta te osmišljava analizu danas nam poznatu pod nazivom Labanova analiza pokreta. „LAP predstavlja način promatranja, opisivanja, notiranja i udubljanja u pokret, njegovu izvedbu i dublje značenje. Ona pokret promatra i opisuje kroz četiri osnovne karakteristike koje obilježavaju svaku, i najmanju, kretnju: tijelo (body), napor/dinamika (effort), oblik/forma (shape) i prostor (space)“ (Kokolj, 2014; str. 20). Tijelo kao element gleda se kao fizička karakteristika ljudskog tijela koje pleše te se jednostavno u obzir uzimaju generalno uočljivije kretnje poput skoka ili okreta, ali i one manje vidljive poput trzaja, pogleda ili osmijeha. Prvi se pogled usredotočuje na inicijaciju – početak pokreta koji se

tada nastavlja te dalje spaja i podupire ostatak izvedbe. Generalno je taj element analiza načina na koji ljudsko tijelo u takvoj situaciji funkcionira. Točniju analizu tijela dobivamo analizom oblika, tj. forme. Dok tijelo prikazuje unutrašnjost, oblik i njegova promjena odražavaju se u vanjštini. Te su promjene uglavnom usmjerene k nekom određenom cilju koji može biti jednostavan poput *zida, lopte ili sata*, ali i kompleksniji poput *otvoriti, poletjeti ili rasti*. Element dinamike vrlo je transparentan i sličan obilježju bilo kojeg drugog područja. Osim što promjena dinamike pokreta u gledatelju budi napetost i zadiranje u dublju analizu, ona nam pokazuje unutarnji čimbenik koji pokreće tijelo i razlog zbog kojeg se određeni pokret dogodio. Još jedan element koji pokret povezuje s okolinom je prostor. Njime se bilježi putanja za koju se plesač odlučio tijekom svoje izvedbe te na koje je načine prostor u kojemu se kreće iskorišten. Važnost takve analize je detaljan pregled pokreta tijela koje služi kao sredstvo komunikacije između izvođača i gledatelja, kakva je njihova međusobna veza i veza samih pokreta te samu svrhu izvođenja, odnosno odabira pokreta. Međutim, ona nije namijenjena samo analitičaru koji promatra sa strane, već i samom izvođaču od kojeg se oduvijek očekuje važna i zahtjevna samorefleksija.

3.2. Elementi i sredstva pokreta

Osim već spomenute poveznice prirodne urođenosti, ples se manifestira kao izražavanje emocija. Kao što je već ranije spomenuto, rad bilo kojeg umjetnika odraz je njegovog mišljenja o društvu u kojem se kreće i dobu u kojemu živi. Također, umjetnika najčešće pokreće njegov unutarnji svijet, nevažno radi li se o pozitivnim ili negativnim emocijama i iskustvima. Tako je i plesač svoj umjetnički izraz pronašao u pokretu. Ono što ples karakterizira je razlika između umjetničke kulture pokreta kao spomenutog izražavanja osobnih iskustava i plesno-koreografske umjetnosti koja, kao sredstvo komunikacije, teži oblikovanju određene poruke.

Socijalni element, kao jedan od utjecajnijih pokretača plesa, manifestira se djelovanjem u umjetničkoj organizaciji i suradnji s ostalim kolegama plesačima. Nadalje, s obzirom da ples stavljamo pod umjetničku kategoriju, važno je naglasiti da ono što ovoj aktivnosti daje umjetničku notu je estetski motiv. „Osjećaj za lijepo, kao tipično ljudsko obilježje, rezultat je umnog razvoja čovjeka iz kojeg su proizašle i njegove aspiracije za višim“ (Maletić, 1986; str. 16). Težnja za estetskim vidljiva je u planiranju i oblikovanju samog pokreta te interpretaciji zamišljenog.

Iako u izvedbi nove, moderne plesne umjetnosti 21. stoljeća nerijetko izostaje, zvuk je jedan od vanjskih čimbenika koji pokretu određuje ritam, smjer, a ponekad i svrhu. Glazba je jedan od

najranijih pratilaca pokreta i plesa, a postanak određujemo saznanjima o korištenju prvih primitivnih instrumenata koje su činili pojedini alati i oruđa. Njihova je primarna uloga bila pomagalo za rad, ali kasnije uz to služe za davanje zvučnog odjeka ritma pri obavljanju poslova te tada prerastaju u glazbene instrumente (Maletić, 1986). Kako je ljudska rasa napredovala, tako napreduje i razvitak glazbe pa time ljudi dobivaju nove ritmičke instrumente kao što su zvečke i bubnjevi, a kasnije i truba te glazbala sa strunama, tj. žicama. Tako se kroz vrijeme pokret ozvučio te ples postaje popratni dio stvaranja i uživanja glazbe. Takav logički slijed događanja dokazuju komponente koje oba oblika umjetnosti imaju, a to su ritam, dinamika i karakter.

Sve te komponente sjedinjuju ples u multifunkcionalnu aktivnost čime se pridodavanjem jednog obilježja može poistovjetiti s čovjekom kao bićem, a to je – kompleksnost. Složenost navedenih elemenata koji ples čine cjelinom prikazuju okolnost plesača još jasnijom, a to je da je plesač sam istovremeno stvaralac, materijalni pribor i izvođač svoga umjetničkog djela. Ljudski je um neprekidan izvor misli i ideja, a ples se shvaća kao produkt istih.

3.3. Uloga plesa danas

„Prema humanističkom shvaćanju, čovjek je aktivno i stvaralačko biće“ (Bognar i Matijević, 2002; str. 103). Danas ples također poprima različite uloge kod ljudi plesača, počevši od rekreativnog hobija, a kasnije često preraste i u karijeru i životno zvanje. Dok za neke pojedince on nije ništa više od tjelesne aktivnosti prijeko potrebne za svakog čovjeka, drugi u njemu nalaze utjehu, olakšanje i mir, a tek poneki pomoću njega uspiju utažiti i priuštiti sebi one esencijalne stvari za život. Kako u svojoj prvoj knjizi navodi, Ana Maletić opisuje postanak plesa i njegov utjecaj na društvo uspoređujući njegovu ulogu u životima primitivnih plemena i generacije rođene u atomskom dobu mašinerije. „Stoga, ne treba iznenaditi pojava plesnog ludila kod omladine zapadne civilizacije XX stoljeća, koja svoj osjećaj nesigurnosti i podsvjesnog straha guši u konvulzivnom plesnom mahnitanju i u kolektivnoj pulzaciji frenetičnog, plesnog ritma“ (Maletić, 1986; str. 46-47). Ljudska mašta i unutarnji život na tom području često su usmjereni k jednoj stvari, a to je dostizanje ekstaze. U primitivnih plemena taj se trenutak dostiže u smislu mistike i okultnog svijeta dostizanja kontakta s nadnaravnim dok se u današnjici pojam ekstaze izjednačava s ushićenjem. Iščekivanje raspleta događaja, tj. dostizanje ekstaze jedna je od pozitivnijih emocija kojim osoba teži, a plesom će tu težnju i zadovoljiti.

Način na koji ples danas pozitivno doprinosi zajednici je u ulozi terapije. Iako su mnogi svjesni važnosti kretanja za zdrav život, isti nisu u mogućnosti ostvarivati tu misao iz raznih razloga. Jedan od najčešćih (posebice kod mlađe populacije) je poremećaj mentalnog zdravlja. Depresija se, između ostalog, manifestira kroz nemotiviranost za djelovanjem i kretanjem te su tako svakodnevne obveze i poslovi pojedinca zanemareni (Akandere i Demir, 2011). S obzirom da se stoljećima ples koristio kao medij izražavanja emocija, čest je odabir kao sredstvo terapije. Sama fizička aktivnost dovoljna je inicijacija za izlječenjem te se prema tome ples smatra ekspresivnijim oblikom. Istraživanjem iz 2011. godine, znanstvenici Mehibe Akandere i Banu Demir dokazali su da je dvanaestotjedno treniranje plesa pozitivno utjecalo na ispitanike koji su dijagnosticirani s depresivnim poremećajem. Naime, pokazalo se da treniranjem plesa čovjek stvara bolju sliku o sebi, čime se povećava samopouzdanje pojedinca te se razina tjeskobe, stresa i negativnih osjećaja smanjila. Upravo je takav utjecaj ono što mlade privuče ideji o plesu.

Također, kako se često govori o kratkoj koncentraciji i trajanju zainteresiranosti kod mladih, ples je odličan odabir fizičke aktivnosti baš zbog svojeg obilježja nedostatka monotonosti. Ono što ples kao umjetnost danas čini takvim je metamorfoza svake ponovljene izvedbe. Plesač kao stvaratelj svoga djela nikada neće smatrati svoje djelo u potpunosti završenim, već će ga svakom novom izvedbom učiniti boljim ili drugačijim kretanjama svoga tijela kao instrumentom (Maletić, 1986). Tolike su mogućnosti stvaranja cjeline uzimajući malo ili puno pokreta koji su karakterno isti ili različiti, a svrha im može biti ista koliko i različita. On također pruža i mogućnost improvizacije u kojemu ne postoji pogrešan odabir, plesač svaku izvedbu učini drugačijom i izbjegava se sumanuto ponavljanje pokreta. „Ples je u nas u nekoliko desetljeća postao jednom od najreprezentativnijih integracijskih i ekspresivnih snaga današnje svijesti“ (Louppe, 2009; str. 16). U tome leži posebnost plesa kao umjetnosti kojom se danas bavimo.

3.4. Dijete i ples

Igra, stvaranje i kretanja glavne su potrebe svakog djeteta. Važni su zbog aktivacije osjetila koja su nužna za njihovo izvođenje, a najčešće se aktiviraju ona osnovna – vid, sluh i dodir, dok se nerijetko, u suvremenim pristupima učenju i stvaranju, koriste i njuh i okus. Zaista je mnogo mogućnosti koje potiču aktivaciju osjetila, a ples je jedna od tih. Ako ples nije djetetov odabir hobija kao rekreacijskog sporta, ono u njemu neće odmah prepoznati umjetnost. Ono će u plesu, osim zabave, vidjeti unaprijed osmišljene kretnje određenih dijelova tijela koje pokreće glazba. Kada bi ono posvetilo više vremena istraživajući mogućnosti pokreta, osvijestilo bi određene dijelove svojeg tijela i razvilo bi izražajnost pokreta te volju za umjetničkim stvaranjem.

Djeca mlađe školske dobi već su upoznata s pokretom jer se on jako često pojavljuje u igrama koje čine veći dio njihova života (npr. pantomima, dramaturgija – igranje uloga i izražavanje emocija, elementarne igre koje uključuju pokret, itd.). Na taj način usvajati će radnje nesvjesno, kroz igru, što će zasigurno potaknuti samo pozitivne emocije te će dijete uspješno savladati određeni zadatak. Kada dijete ples shvati kao igru, uvidjet će da takva igra ponekad i zahtijeva prisutnost drugih sudionika. Drugim riječima, dijete će plesom u skupini naučiti obratiti pozornost na druge oko sebe, shvatit će da njegovo djelovanje ima utjecaja na funkcioniranje zajednice u kojoj se kreće te će isto tako naučiti preuzeti vodstvo ili prihvatiti tuđe (Maletić, 1983). Taj aspekt dokazuje socijalni element koji ples donosi. Nadalje, uspješno samostalno svladavanje zadataka sa sobom dostiže i zadovoljstvo, podiže samopouzdanje i potiče na nastavak rada i rješavanja problema.

Ne samo što pokret omogućuje razvoj na mentalnom području, već potiče pozitivne emocije pogodne za stvaranje unutarnje ravnoteže i zadovoljstva. Djeca mlađe školske dobi brže usvajaju nove spoznaje u koje spadaju i motorička gibanja, raspolazu s dobrom relativnom snagom i gipkošću, imaju spontanu potrebu za plesnim izražavanjem, a što se tiče samopouzdanja – tijekom igre i nadmetanja, odvažni su i hrabri u namjeri da se dokažu u novim motoričkim izazovima (Filipović, Sentkiralji i Šumanović, 2005).

3.5. Ples u odgojno-obrazovnom procesu

Djetetova potreba za kretanjem i akcijom neizbježan je dio njegove svakodnevice u svakoj dobi. Naravno, u mlađoj je dobi ta potreba izraženija, dok se kasnije smanji ili stagnira. Govoreći konkretno o osnovnoškolskoj dobi, djeca gube slobodu kretanja na način da tijekom trajanja školskog sata većim dijelom sjede u klupi i sudjeluju u nastavi aktivno razgovarajući i promišljajući o određenim temama te čitaju i slušaju što im je zadano, sve to sjedeći na svojoj strani drvene klupe. Takav način rada jedno je od glavnih obilježja koje dijete i očekuje polaskom u osnovnu školu, ali je i jedna od zahtjevnijih promjena. Na taj se način uvodi disciplina u razred, dijete uči kako se ponašati u određenim situacijama te gazi jedan korak naprijed prema stvarnosti u kojoj igra na radnom mjestu nije dopuštena. Terapeutska vrijednost plesa može pozitivno djelovati i na cjelokupno razredno ozračje u svrhu smanjenja agresivnog ponašanja.

„UNESCO-ov Međunarodni savjet za ples (CID) povodom Međunarodnog dana plesa (29. travnja) poručuje kako ples ne bi smio izostajati iz odgojno-obrazovnih programa, jer on istodobno oblikuje i dušu i tijelo te naglašava kako nije dovoljno uvrstiti ples samo u neki dio

kurikuluma već se on mora poučavati kao važna aktivnost, kao vitalno sredstvo komunikacija i preporučio je ministarstvima prosvjete svih zemalja da uvrste ples u svoje programe. (2001.)“ (Cvjetičanin, 2002).

Pozitivno djelovanje plesa i pokreta na ljudsku psihu i razvoj uočile su mnoge svjetske tradicionalne odgojno-obrazovne ustanove (Australija, Slovenija, Grčka, Amerika) te i neke koje poučavaju alternativni odgoj (waldorfska škola), koje su odlučile promijeniti svakodnevnu praksu i unaprijediti stanje obrazovne politike. U tim je školama povećan broj sati umjetničkog odgoja, ples postaje sastavni dio obveznih umjetničkih odgojno-obrazovnih područja, a potaknuti su i za organiziranje raznih umjetničkih projekata s ciljem promicanja umjetničkih vrijednosti kod djece mlađe školske dobi (Cvjetičanin, 2002). Ples se danas u hrvatskom odgojno-obrazovnom procesu sporo probija, ali tijekom posljednjih nekoliko godina nakladnici i zagrebačka kazališta nastoje pokrenuti trend u kojemu ples i pokret čine važan dio učenja i poučavanja (Cvjetičanin, 2002). Ipak, ples trenutno postoji samo kao izvannastavna aktivnost (Ples ili Ritmika), dio je Tjelesne i zdravstvene kulture (3-5 nastavnih jedinica) ili kao koreografija u pratnji školske predstave. Takav način upoznavanja plesa s djetetom nije adekvatan jer proces nije kontinuiran te ne postoji mjesta za razvoj i napredak u tom području. Također, takav proces učenicima plesačima ne daje prostor za slobodnim stvaranjem jer se u ulozi koreografa često pronađe učitelj/ica (Vigato, 2011).

4. INTEGRACIJA

Prema Bogner i Matijević (2002), postoje tri vrste osnovnih ljudskih potreba koje su čovjeku esencijalne za preživljavanje, a to su biološke i socijalne potrebe te potreba samoaktualizacije. Uspješan odgojno-obrazovni sustav u kojemu se učenike potiče na suradnju, intelektualnu zainteresiranost i stvaranje međusobnih zdravih odnosa zadovoljit će sve navedene potrebe. Poticanje djeteta na fizičku aktivnost i stvaranje sigurnosti u sebe i okolinu zadovoljit će biološke potrebe koje su važne za daljnji napredak kako bi se ispunile i potrebe više razine. Nadalje, razvijanjem samopoštovanja, poštovanja prema drugima oko sebe i isticanje važnosti prihvaćanja tuđih misli, stvorit će ugodnu okolinu povoljnu za učenje te će dijete ispuniti čežnju za socijalnim potrebama. Uz učiteljevu potporu i uvažavanje individualnih sposobnosti nastojat će se razviti potencijali koje učenik pokazuje i tako se ostvaruje samoaktualizacija. Autori također navode na koji način umjetnosti mogu biti povezane, a u ovom konkretnom primjeru možemo uočiti međusobnu ovisnost plesa i Likovne kulture; „Spoznaja je povezana i uz intenzivnu motoričku aktivnost i uz vrlo snažne emocije, doživljaj je uvijek popraćen

određenom spoznajom i motoričkom aktivnošću, a učenje psihomotorne radnje popraćeno je ugodnim ili neugodnim emocijama, te određenim spoznajama“ (Bognar i Matijević, 2002; str. 112). Činjenica je da je za čovjeka gotovo nemoguće u potpunosti zadovoljiti sve navedene potrebe, ali spajanjem različitih vrsta aktivnosti u jednu zasigurno će razvoj biti uočljiviji i brži.

4.1. Integrirano poučavanje

Kroz povijest svjedočimo zasnivanju raznih teorija, ideja i pokušaja poboljšanja kvalitete nastave, micanju od tradicionalnog i poticanju učenika na povećanu aktivnost za vrijeme procesa učenja. Svaka se od tih ideja razvila iz različitih perspektiva promatrača i sudionika odgojno-obrazovnog procesa, ali svaka od njih ima zajednički cilj, a to je zadovoljavanje osnovnih potreba djece.

Prema shvaćanju američkog pedagoga Herberta Kohla, koncept odgojno-obrazovnog sustava, u kojemu se predmeti naočigled odvajaju jedan od drugoga, stvara granicu koju djeca procesuiraju na način da odvajaju znanost i umjetnost te im se ne ukazuje na sličnosti i korelaciju tih dvaju područja (Brajković i Čudina-Obradović, 2009). Iako znanost i umjetnost jesu dva samostalna područja, ne znači da ona nužno ne dijele neke zajedničke komponente. Naime, upravo je prilikom učenja ključno ukazati na njih. Tada bi učenici shvatili zašto se nešto uči i kako je to povezano u stvarnosti. Poznato je da djeca lakše usvajaju određeni sadržaj ako u njemu pronađu poveznicu sa svojom okolinom. Takvom strategijom sadržaj poučavanja dobiva smisao te ga učenici usvajaju s razumijevanjem. Prilikom uvođenja takvih strategija učenja, učenicima je potrebno pružiti slobodu u mnogo aspekata - poticati ih da sami pronalaze primjere za određene situacije, pružiti im mogućnost da samostalno istražuju načine rješavanja problema i zadataka te ponekad i dopustiti situacije u kojima ne postoje pogrešni odgovori. Na taj će način samostalno pronaći zajedničke karakteristike naizgled različitih predmeta i tako znanje usvajati kao cjelinu, a ne kao pojedinačni nastavni predmet.

„Učenje otkrivanjem osnovni je način našeg intelektualnog osvajanja stvarnosti, a svojstveno je kako maloj djeci, tako i odraslim ljudima“ (Bognar i Matijević, 2002; str. 114). Iako učenje otkrivanjem sadrži sve osnovne etape procesa spoznaje, nije moguće da dijete sva znanja steče vlastitim otkrivanjem zbog nedostatka osobnog iskustva. No i dalje valja održati ravnotežu između takvog načina spoznaje i poučavanja u kojem je učitelj izvor informacija. Kohl zagovara ideju da metode rada u nastavi mogu biti vrlo različite, ali da način rada koji je organiziran na temeljima integracije učenja treba polaziti od interesa učenika (Brajković i Čudina-Obradović, 2009). Naravno, svaki je učenik individua za sebe pa nije moguće u potpunosti organizirati

nastavu u kojoj će svaki učenik biti zainteresiran za ono što se uči, ali je uvijek moguće pronaći poveznicu između sadržaja i dječjih interesa.

„Bit integriranog poučavanja je u tome da se djeci pomogne da prouče svijet oko sebe onakav kakav je on u stvarnosti (u njima bliskoj stvarnosti), a znanje i vještine koje steknu na takav, njima prirodan način, pomoći će im u postizanju više razine razumijevanja i djelovanja. Onda će moći apstrahirati, zanemariti cjelinu, usredotočiti se na dijelove i ponovno ih povezati“ (Brajković i Čudina-Obradović, 2009; str. 17).

Prema Brajković i Čudina-Obradović (2009), postoji 5 razina integriranog poučavanja – korelacija, koordinirani/paralelni program istog učitelja i učitelja različitih predmeta, tematsko poučavanje i potpuno integrirano tematsko poučavanje, tj. projekt. Optimalno rješenje, tj. način na koji bi integrirali ples u Likovnu kulturu, bio bi provedba projekta. Iako je vrlo slično tematskom poučavanju, potpuno integrirano tematsko poučavanje pruža najveću slobodu jer osmišljeni ciljevi projekta ne moraju ostvariti već zadane nacionalne ciljeve. Odgojni i obrazovni ciljevi moraju biti unaprijed postavljeni, a važno je da zadovolje i društveni i individualni aspekt (Bognar i Matijević, 2002). Učitelji iz različitih predmeta okupljaju učenike različitih (ili iz istog) razreda koji su zainteresirani za predloženu tematiku. Učenici ju tada analiziraju, osmišljavaju i povezuju s područjima ljudskog postojanja i na taj način dolazi do izražaja njihove aktivnosti. Planiranje projekta polazi od ideje da se proces rada mora naposljetku predstaviti završnim produktom. Svaki završni proizvod mora potaknuti raspravu između učitelja i učenika na način da ispituju njegovu kvalitetu, da međusobno zaključuje je li on gotov te da svaki učenik individualno odluči je li zadovoljan svojom izvedbom na radu i što bi u sljedećem pokušaju napravio/la drugačije. Naposljetku, završni se produkt analizira i komentira pri čemu prepoznamo utjecaj pokreta „radne škole“ (Bognar i Matijević, 2002). Projekt je vremenski i sadržajno određen (naravno da mogućnosti variraju), a sve je prilagođeno interesima sudionika, tj. učenika i njihovim individualnim sposobnostima (Brajković i Čudina-Obradović, 2009). Takav rad podupire već spomenutu Kohlovu ideju da uspješno poučavanje započinje od interesa učenika. Također, ovakav način suradničkog rada potiče kreativnost, volju i naviku za suradničkim učenjem, pruža plodonosnije istraživanje i dugotrajnije usvajanje znanja te motivira na daljnji napredak.

Jednu od najvažnijih uloga u integriranom poučavanju rada ima učitelj. S obzirom da se integriranim poučavanjem odmiče od tradicionalne nastave, učitelj mora biti spreman na promjene i u potpunosti ih prihvatiti. U početku se odnos prema poučavanju mora promijeniti jer učitelj više nije izvor znanja, već se djeci pruža sloboda učenja otkrivanjem i istraživanjem.

Naravno, i dalje je potrebno učenicima predstaviti razloge i ciljeve projekta te čemu će težiti u procesnom razdoblju. Odgojno-obrazovni proces mora započinjati dogovorom u kojem učitelj, uvažavajući interese i ideje učenika, predlaže način rada, sadržaj i aktivnosti nakon čega slijedi realizacija (Bognar i Matijević, 2002). Tijekom razdoblja stvaranja projekta, učitelj će učenike usmjeravati k ostvarenju njihovih zadanih ciljeva i poticati ih na kritičko razmišljanje i stvaralaštvo. Nadalje, učitelju su potrebna znanja na području suvremenih strategija, a neke od esencijalnih vještina su fleksibilnost, kreativnost, organiziranost i dobro vladanje multimedijom. Što se tiče odnosa prema učenicima sudionicima, učitelj mora biti svjestan njihovih individualnih sposobnosti, učitelj uzima u obzir njihove sličnosti i razlike te potiče međusobno poštovanje i suradnju. Osim održavanja dobrih međusobnih odnosa, učitelj propitivanjem mora svakog sudionika motivirati na samorefleksiju, uključujući i sebe. Takva evaluacija osvještava napredak ili nazadovanje grupe i pojedinca, ali i uči navici propitivanja vlastitog djelovanja i doprinosa zajednici u svrhu napretka.

4.1.1. Integracija plesa u Likovnu kulturu uz primjer prijedloga integriranog poučavanja – Poli Art

Spoj različitih umjetnosti uobičajen je način rada u kazalištima iako publika često toga nije niti svjesna. U svakoj se predstavi (operi, mjuziklu ili bilo kakvoj vrsti produkcije) likovna umjetnost spaja s glumom i glazbom kroz scenografiju. Iako svaka od tih umjetnosti zahtijeva autonomnost, sva ta područja čine jednu cjelinu koju publika spoznaje analizom i sintezom. S obzirom na to da se u bilo kakvom obliku javnog iznošenja umjetnosti često susrećemo s međusobnim utjecajem istih, važno je ukazivati na takvu vrstu analize i sinteze već u osnovnoj školi. Jedan od primarnih ciljeva odgojnih nastavnih predmeta trebao bi biti poučavanje o umjetnostima koje postoje i koje valja prepoznati, ali isto tako valja istaknuti koliko su one, kroz povijest, ali i danas, međusobno povezane. Na taj će način učenici razvijati kritičko mišljenje i estetski doživljaj te će usvojiti umjetničke vrijednosti.

Spoznavanje umjetnosti u odgojno-obrazovnom procesu od iznimne je važnosti zbog snažne povezanosti emocionalnog i intelektualnog aspekta koji uvelike ima utjecaj na stjecanje životnih stavova i uvjerenja, oblikovanje individualne ličnosti te za duhovno i materijalno stvaranje (Bežen, 2008). Afirmacijom umjetnosti u svakodnevnom životu, učenici će prepoznati i spoznati autorov istinski doprinos djelu te osvijestiti svoje mogućnosti u stvaralaštvu promatranog. „Kritizirajući tradicionalno obrazovanje, ovi (...) teoretičari su istaknuli da se pod pojmom „opća kultura“ prečesto razumijeva količina znanja koju djeci treba

prenijeti, a ne „funkcija duha“: mišljenje, kritičnost, imaginacija, smisao za estetiku, emocionalni doživljaj“ (Brajković i Čudina-Obradović, 2009; str. 11).

Kao što je već navedeno, smatra se da je ples urođena aktivnost, pa je prema tome pokret, čiji je cilj komunikacija, izražavanje ili stvaranje, prirodna kretanja. Svaki učitelj svjestan je činjenice da su djetetu igra, kretanje i stvaranje esencijalne za napredovanje te da se te radnje najčešće međusobno nadovezuju i nadopunjuju. Iz toga razloga, učitelj, koji se odlučio na integriranje plesa u razredne aktivnosti i nastavne predmete, ne mora biti plesno osposobljen niti educiran za izvođenje istoga, već je dovoljna kombinacija originalnosti, otvorenog uma i dobre volje. Jedna od esencijalnih učiteljskih sposobnosti je kreativnost koja rezultira uvođenjem promjena u svakodnevicu i tako sprječava monotonost. Na taj način učitelj svojim učenicima omogućava da se mentalno i fizički razvijaju različitim aktivnostima te da se samostalno plesno izražavaju. Kod takvog načina učenja važno je baviti se improvizacijom, tj. motivirati dijete da se slobodno izražava. Iako će to činiti nesvjesno, svaka će izvedba biti drugačija, prvotno iz razloga što ples odražava mentalno i emocionalno stanje koje se kod djece mijenja utjecajem vanjskih čimbenika. Djetetu treba dopustiti da slobodno pokaže ono što osjeća. „Primjerenije je da se doživljaj izrazi likovno, glazbeno, poetski, a osobito značenje ima pokret, tj. gesta, mimika, ples, pantomima. Čini se da doživljaj svoj najpotpuniji izraz nalazi upravo u pokretu, jer njime emocionalni naboj dobiva najveću mogućnost pražnjenja“ (Bognar i Matijević, 2002; str. 119). U zadanim situacijama i zadacima ne postoji točan i netočan pokret što će dijete shvatiti kao pozitivnu stvar jer mu je pružena improvizacijska sloboda te će se opušteno kretati kroz prostor. Improvizacijom će dijete istodobno aktivno razmišljati i kretati se i tako razvijati kreativnost, stvaralaštvo i izražajnost pokreta. Iako improvizacija jest slobodna aktivnost, moguće je pružiti usmjerenje, tj. inicijacije kojih će se dijete pridržavati, npr. 'iskoristi prostor', 'improviziraj na mjestu' ili 'koristi se nožnim palcem'. Na takve će načine dijete primijetiti da postoji puno više mogućnosti kojih se možda ne bi samo dosjetilo pa će početi dublje promišljati i u drugim situacijama te istraživati i pronalaziti drugačija rješenja.

Mnogi učitelji i pedagozi zagovaraju ideju da se Likovna kultura može uspješno povezati i s ostalim nastavnim predmetima u svrhu razvijanja kompetencija različitih razina istovremeno. Učenike se nastoji poučiti sposobnosti oblikovanja vlastitog mišljenja, stvaranja novih ideja i učenja osnovanih na iskustvu te traženjem vlastitih primjera za određene probleme. Takvo znanje ne može se naučiti iz knjiga ili pasivnim slušanjem sadržaja koji se poučava, stoga je na učitelju da to znanje provede kroz istinite svakodnevne situacije. To će uspješno ostvariti integracijom nastavnih predmeta. Uzimajući u obzir Likovnu kulturu kao obvezni nastavni

predmet i Ples ili Ritmiku kao slobodnu izvannastavnu aktivnost, moguće je spojiti navedene dvije umjetnosti u jednu cjelinu kojom će učenici ponajviše razviti osjećaj za umjetnost, estetiku, povezivanje i stvaranje. Osvijestit će kojim sposobnostima raspolaže, što ga (ne)zanimaju, istražiti će spektar svojih mogućnosti, ali i razviti neke nove. Svoje će unutarnje stanje učenik moći izraziti likovno – linijama, bojama i oblicima, te pokretom. Takvom će fizičkom aktivnošću učenik istovremeno promišljati, zamišljati i organizirati vlastite zamišljene kretnje, stvarat će svoju osobnu priču koju će pokretom pretočiti u apstraktno likovno umjetničko djelo. Istodobno će se socijalizirati i okušati u radu u kolektivu u kojemu svatko može pozitivno pridonijeti izražavanjem vlastitih ideja i zamisli. Već spomenute terapijske vrijednosti obje umjetnosti pridonijet će stvaranju pozitivnog radnog ozračja, potaknut će na rješavanje sukoba razumnim putem te oblikovati zajednicu u kojoj vlada zdrav odnos i međusobno poštovanje. Dakako, nije upitno da će učenicima ovakav način izražavanja biti inovativan i zanimljiv te da će zaista biti motivirani za umjetničko djelovanje.

Dakako, povezivanje pokreta sa sadržajem koji se uči također je jedna od strategija usvajanja gradiva. Fizičkom je aktivnošću dijete automatski mentalno aktivnije nego što bi to bilo da pasivno sluša što mu se predaje, a prednost takve strategije je da će dijete također podatke, koje je fizički iskusilo, zadržati dulje vrijeme (Novak, 2021). Djeca mlađe školske dobi u razdoblju su razvoja u kojem učitelj zaista može postići velike pomake s učenicima te im pružiti mogućnost da se okušaju u različitim strategijama učenja, upoznaju sebe i svoju naviku funkcioniranja te usavrše način učenja koji najbolje odgovara njihovim navikama i sposobnostima.

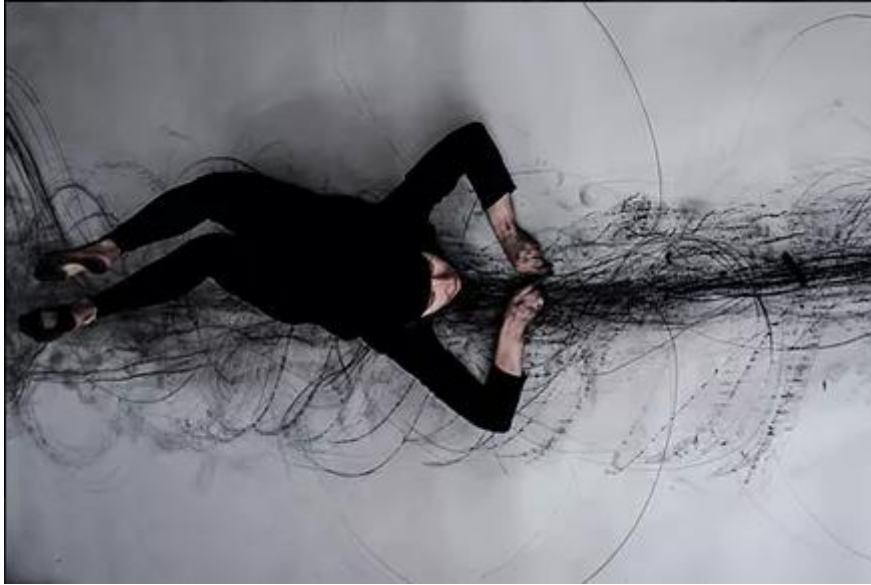
„Poli-Art“ model jedan je od suvremenijih pristupa na području odgoja i obrazovanja, a njegov autor i zagovarač je glazbenik i slikar Goran Sučić. Autor nastoji potaknuti ideju da se u odgojno-obrazovnom sustavu učenike usmjerava prema odgojnim predmetima u jednakoj mjeri koliko i prema obrazovnim te želi i nastoji promijeniti točke kurikuluma umjetničkih predmeta. Prof. dr. sc. Milica Andevski tumači kako tu ideju želi postići integriranim pristupom srodnih predmeta: glazba + likovnost + vizualna komunikacija + ples, pokret + mediji + slika – te sve to spojiti u jedinstveni, integralni, razvojni kurikulum u umjetničkom području, projekt pod imenom „Poli-Art“ (Sučić, 2013). Činjenica je da je svako dijete nadareno za jedno specifično ili više srodnih područja, no ono što ističe ovaj pristup je fokus koji je stavljen na svako dijete, a ne samo na talentirano. Kao profesor savjetnik, Sučić je u neposrednom kontaktu s učenicima spoznao određene karakteristike rada s djecom. Smatra da je potrebno svakom djetetu posvetiti više vremena i pomoći mu da spozna da nešto zaista može te mu ponuditi

fleksibilnost i poticati ga na otvorenost prema novim stvarima, u ovom slučaju prema umjetnosti (Sučić, 2013).

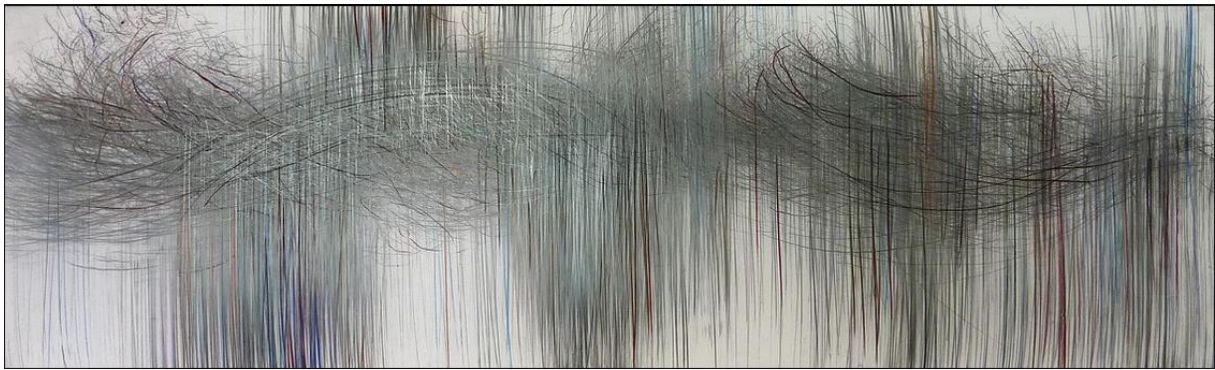
4.2. Suvremeni umjetnici kao primjer prožimanja plesne i vizualne umjetnosti

Dvadeseto stoljeće razdoblje je u kojemu se umjetnici počinju oslobađati tradicije, počinju oblikovati svoje ideje u svrhu isticanja. Iako je danas umjetnost cijenjena zbog onoga što predstavlja, umjetnici i dalje imaju potrebu stvarati nove umjetničke smjerove kako bi njihov rad bio primijećen i zapamćen. „Moglo bi se zaključiti, umjetnost je izraz društva“ (Peić, 1978). S obzirom na to da se svijet modernog doba svakodnevno mijenja, umjetnici se trude pratiti te promjene i izraziti stav prema društvu i svijetu na svoj jedinstven način. Jedan od tih načina je integracija umjetnosti – stvaranje jedne cjeline sačinjene od različitih elemenata različitih područja umjetnosti. U nastavku se spominju plesačice koje su svoj primarni poziv odlučile spojiti s likovnom umjetnošću te na taj način izraziti svoje stavove i prikazati nove mogućnosti umjetničkog stvaranja.

Jaanika Peerna, rodom iz Estonije, poznata je umjetnica i pedagoginja. Posljednje 23 godine živi i radi u New Yorku kao estonski ataše te kao dugogodišnji umjetnik-nastavnik za neprofitnu organizaciju „the Dia Art Foundation“. Opus njenih radova obuhvaća mnoga umjetnička djela s različitih područja - performans, crtanje i instalacija, a u svom stvaralaštvu propituje prirodne fenomene poput promjene svjetlosti, zraka, vode i sl. U svojim performansima, Peerna često uključuje publiku koja aktivno iznosi svoju refleksiju na aktualnu klimatsku problematiku. Njeno umjetničko djelovanje usredotočeno je na ljudsko postojanje i životno iskustvo, a poseban naglasak stavlja na osvještavanje krhkosti i čudnovatosti živog svijeta oko nas, ali i na međusobnom djelovanju ljudi i okoline. Ono što ju vodi kroz performans osobna su iskustva i impulsi pokrenuti mišlju o razornim prirodnim procesima, a naglašava kako su otisci, koje ostavlja na papiru, tragovi njenog tijela koje pomiče vjetar. Glavni elementi su joj linija i svjetlost. Iako govori kako joj je najugodnije stvarati u intimi i sigurnosti svojega studija, nikada publici ne oduzima užitek gledanja performansa uživo. Svoj rad kontinuirano izlaže na području New Yorka, a njenim performansima nerijetko svjedoči publika u Berlinu, Parizu, Barceloni, Veneciji, Moskvi, Sydneyu, Montrealu i Kölnu. Peernina djela dio su mnogih privatnih kolekcija u Sjedinjenim Američkim Državama te na području cijele Europe, a također čine i dio poznate francuske zbirke suvremenih umjetnosti.

Slika 1. Ramot, R. (2014) Multimedijски performans na papiru umjetnice Jaanike Peerne. MPA-Hub. Berlin.

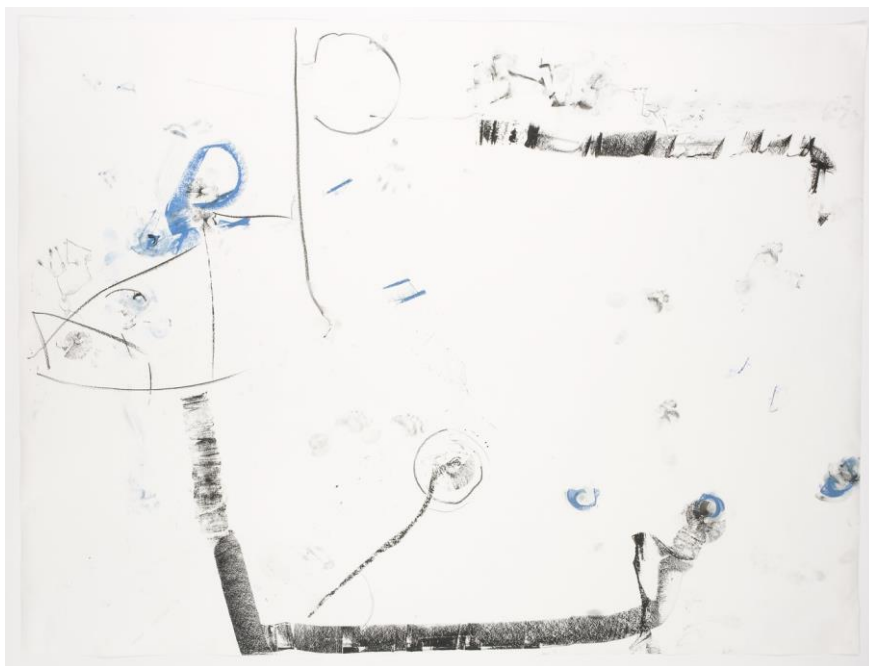
Slika 2. Jaanika Peerna, storm series (horizontal) #56 [11x36"], 2012., grafitna, metalna i olovka u boji na poliesterskom filmu (BoPET)

Trisha Brown jedna je od najpriznatijih i najutjecajnijih koreografkinja i plesačica svoga vremena. Svoju karijeru započinje 1961. godine u New Yorku te se tijekom godina nastoji posvetiti podučavanju plesa, ističe njegovu važnost te potiče interdisciplinarnost. Već 1970. godine pokreće vlastitu plesnu kompaniju nakon čega sljedećih 40 godina posvećuje umjetničkom istraživanju i eksperimentiranju s elementima plesa, improvizacijom i povezivanjem istoga s likovnom umjetnošću. Brown se može pohvaliti s više od 100 koreografija te sudjelovanjem u stvaralačkom timu u čak 6 opera. Za vrijeme svoga umjetničkog djelovanja, Brown je nastojala osmisliti inovativni jezik apstraktnih pokreta što danas smatramo jednim od njenih jedinstvenih postignuća. Umjetničke galerije, muzeji i

međunarodne izložbe pružili su njezinom radu najvažniji kontekst prezentacije te je takvim iskorakom uspjela uspostaviti suvremeni projekt uvođenja koreografije u muzejske postave. U svojim prvim pokušajima integracije crtanja i pokreta vodi se već spomenutom Labanovom analizom pokreta. Brown opisuje crtanje kao produžetak onoga što je stvarala koreografiranjem. U svojim performansima Brown uglavnom izvodi pokrete temeljene na metodi improvizacije. „Ponekad odlučim izvesti jedan jednostavan, svakodnevni pokret kako publika ne bi shvatila jesam li prestala plesati ili nisam, a tu ironiju nastavljam i dalje; nastojim omesti njihova očekivanja na način da unaprijed odredim svoju putanju prema lijevoj strani scene, a onda u posljednjem trenutku presiječem desno – osim ako ne zaključim da su to očekivali. Tada ostajem stajati na mjestu“ (Brown, 1975). Uz taj element preusmjeravanja, njeno stvaralaštvo obilježava i dezorijentacija. Ne samo što nastoji zbuniti gledatelje, već to pokušava učiniti i sebi samoj; tijekom stvaranja crtačko-plesnog djela sluša klasičnu skladbu i čini to zatvorenih očiju kako bi joj se izoštrilo osjetilo sluha jer na taj način njeno djelo postaje uvjerljivije. U drugom pak slučaju odlučuje se za ples na najnižoj razini te odluči leći na platno i crtati kako bi si, iz te perspektive, zaista iskrivila stvarnu sliku koju stvara. Sve to čini kako bi što više oslobodila svoje tijelo i pokret jer je u suprotnom u potpunosti svjesna što radi te bi tako njena djela postala 'previše uobičajena'. Neka od njenih najpoznatijih djela integracijske umjetnosti su „If You Couldn't See Me“, „It's a Draw“ i „Planes“.

Slika 3. Kelly & Massa Photography (2003) It's a Draw, performans umjetnice Trishe Brown. Philadelphia Museum of Art.

Slika 4. Trisha Brown, 2008, It's a Draw - For Robert Rauschenberg [81x108"], drveni ugljen

Mia Štark hrvatska je multimedijaska umjetnica rođena 1992. godine. Akademiju dramskih umjetnosti (Zagreb) završava 2019. godine - smjer suvremenog plesa, a tijekom studiranja pokazala je jednaku zainteresiranost za ples kao i za vizualne umjetnosti. Iako je još uvijek mlada i nova na sceni, odmah je napravila veliki korak i spojila svoja područja zanimanja. „Tragovi pokreta“ zbirka su crteža i printa kao rezultat performansa koji je, zasada, imala priliku vidjeti zagrebačka i osječka publika. Performans i sami crteži prikazuju osobni proces stvaranja ravnoteže između dvodimenzionalne tehnike crtanja i trodimenzionalnosti pokreta i tijela.

Slika 5. Bajto, A. (2017) performans „Tragovi pokreta - vizualizacija i procesualnost“ umjetnice Mije Štark. Galerija Šira. Zagreb.

4.3. „Izražavanje pokretom i plesom kroz boju“

Usporedno sa sve bržim načinom života, razvojem tehnologije i napretkom na globalnoj razini, mladi se svakodnevno pronauđu u situaciji gdje se njihova okolina neprestano mijenja. Mlađe generacije pod jakim su utjecajem vanjskih čimbenika kao što su mediji i društvene mreže gdje su postavljeni standardi različitih razina te su također i pod velikim pritiskom okoline jer dobivaju mnogo prilika za napretkom koje zasigurno ne znaju kako iskoristiti ako im netko ne da uputu u kojem smjeru krenuti za osobnim razvojem. Svaka je mlada osoba individua za sebe pa se iz tog razloga nosi s promjenama na svoj način.

Čovjek je kompleksno biće prožeto emocijama koje na svakodnevnoj bazi upravljaju tijelom i ponašanjem pa je zbog toga utjecaj promjena zdravo, a k tome i potrebno izraziti. Često se ta prilagodba mora očitati u nekom području za koju se osoba odluči, svjesno ili nesvjesno, pozitivno ili negativno. Odabir tog načina vrlo je intimna stvar i odluka koju osoba mora donijeti samostalno vodeći se onime što zna, voli i čemu je posvećena. U tom trenutku ljudi (u ovoj situaciji mlade osobe) traže mjesto i načine na koje će podijeliti svoja zapažanja i razmišljanja. Svatko od njih želi da ga se čuje i da ga se primijeti, ali tada je osoba svjesna da to neće učiniti bilo gdje i pred bilo kim ili na bilo koji način. To mora biti mjesto gdje se osoba osjeća sigurno i zaštićeno od osuđivanja, ruganja i/ili predrasuda koje su danas, nažalost, neizostavan dio svakodnevice. Srećom, često se u toj ulozi terapijskog mjesta i radnje nađe neka vrsta umjetnosti ili sporta. To saznanje bio je motivacijski čimbenik osmišljavanja, procesuiranja i realiziranja projekta „Izražavanje pokretom i plesom kroz boju“. Projekt je stvoren kao produkt spoznaje da kod djece, mladih i šire amaterske populacije postoji težnja i želja za izražavanjem u različitim sferama i oblicima umjetnosti. Kao što je već spomenuto, kako se vremena i okolina mijenjaju, tako i umjetnost traži svoje mjesto u toj promjeni. Iz tog je razloga u posljednje vrijeme stavljen naglasak na eksperimentiranje i spajanje više umjetnosti u jedan „oblik“ – djelo, kao formu kojom stvaramo priču na vrlo osobnoj i intimnoj razini.

Tijekom 2020. godine, Kulturno-umjetnički centar Virovitica provodi projekt pod nazivom „Izražavanje pokretom i plesom kroz boju“. Projekt je raspisalo, odobrilo i financiralo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. U projektu i samom performansu pod nazivom „Pokretom kroz boju“ sudjelovalo je 11 plesača Kulturno-umjetničkog centra Virovitica dobne skupine od 11 do 22 godine. Sam proces do trenutka izvedbe trajao je 8 mjeseci (od siječnja do

kolovoza). U tom su razdoblju održavane radionice vezane uz različita područja umjetnosti koje su spojene u jedan performans kao završni rezultat projekta.

U prvom su se razdoblju sudionici susreli s likovnom umjetnošću. Radionice s temom „Boje i stvaranje slike“ vezane uz to područje vodio je Tomislav Slavić, povjesničar i pedagog koji u svom umjetničkom radu kombinira suvremene i tradicionalne metode. Na samom se početku sudionici upoznaju s osnovama likovnog jezika počevši od najjednostavnijeg oblika – točke. Iako je točka jednostavan oblik, iz nje nastaje sve ono dalje čime se likovna umjetnost bavi. Daljnje radionice nastavljaju s proučavanjem linije. Linija se na radionicama provela kroz različite „rekvizite“ – olovkom, kistom, dlanom i pokretom. U početku se linija provodila kroz jednostavne crteže te je sudionicima bio zadatak preslikati tuđi crtež iz kuta gledanja koji nije pravilan, dakle crtež se gledao i precrtavao s lijeve/desne strane ili okrenut naopačke. Nastavljaju dalje olovkom kao instrumentom, ali korištenom na različiti način. Sudionici sjedaju u krug u čijem se centru nalazi torba. Nakon trominutnog promatranja crtaju torbu obrisnom linijom. Prvi pokušaj dopušta promatranje, nakon kojeg slijedi crtanje i ispravljanje pogreške. U drugom pokušaju sudionicima je oduzeta mogućnost gledanja i praćenja vlastitog procesa stvaranja crteža, a pogled je usredotočen isključivo na predmet koji se crta (torba). U trećem, posljednjem pokušaju više ne postoji mogućnost ispravljanja pogreške te se torba crta neprekinutom linijom i pogledom prikovanim na predmet. Time je stavljen fokus na dvije radnje koje se događaju istovremeno. Tako povlačenje jednostavne linije, koje se u samom početku čini kao jednostavan zadatak, postaje kompleksna i zahtjevna radnja. Ovim zadatkom dobiva se novi uvid u raznolike mogućnosti crtačke tehnike koja, koliko god se naizgled činila jednostavnom, postaje izazovna, štoviše, i zanimljivija. Tim je izazovom osviješten dio koji nam govori da se umjetnička djela ne moraju uvijek gledati iz strogo pravilne perspektive, već da postoji više načina stvaranja i promatranja istoga.

Tijekom sljedeće likovne radionice linija se izražava pokretom. U tom trenutku tijelo postaje instrument, a pokret postaje tehnika. Ponovno torba postaje predmet promatranja te se ono, što je posljednji put stvoreno olovkom na papiru, sada stvara pokretom u prostoru. Sudionici ponovno stvaraju u prostoru na različite načine te svakim pokušajem spoznaju nešto novo, dodaju element koji je nedostajao ili ga oduzmu ako čini višak, sve u svrhu što vjernijeg prikaza predmeta u fokusu. Takvim zadatkom dolaze do spoznaje da sve sadrži obrisnu liniju koja formira oblik kojemu u tom trenutku težimo. Nadalje, sudionici samostalnim izborom predmeta iz okoline stvaraju njegovu liniju u prostoru te izvedba još uvijek ostaje na solističkoj razini.

Sljedećim izazovom osoba postaje predmet promatranja – izvođač prati zamišljenu obrisnu liniju osobe te ju crta pokretom, ponovno na različite načine. U početku obrisnu liniju izvođač prikazuje na najnižoj razini – podu, koji u tom trenutku ima ulogu platna, a stopalo izvođača ima ulogu olovke. Iz ove jednostavne forme prelazimo na srednju i visoku razinu. Izvođač obrisnu liniju, osobe koju promatra, prikazuje u prostoru koristeći se cijelim tijelom kao priborom.

Tijekom narednih nekoliko radionica sudionici se formiraju u manje skupine. Dobivaju zadatak da svaki član grupe prikaže isti predmet na isti način – cijelim tijelom na srednjoj i višoj razini. Tada do izražaja dolazi obilježje čovjeka da je svatko individua za sebe koja se svojim odlukama i postupcima ističe u gomili, da svatko oblikuje svoj prikaz o nečemu iz vlastite perspektive te da ono ima različit (ili isti) utjecaj kao na nekog drugog.

Slika 6. Prikazivanje predmeta pokretom

U sljedeće radionice uvodi se korištenje boja. Iako su i najmlađi sudionici projekta (11 godina) upoznati s osnovama likovne umjetnosti, novo područje interesa započinje korištenjem osnovnih i sekundarnih boja te ih sudionici prikazuju Ostwaldovim krugom boja, svatko na svojem papiru. Ovdje spoznaju proces miješanja boja, mogućnosti i svrhu takvog poteza. Nadalje se služe bojama, izrazito u svrhu poticanja osobnog osjećaja koji svaka boja budi za sebe. Zapčinje se realnim zamišljanjem te se inspiracija pronalazi u pojmu 'proljeće'. S obzirom na to da voditelj s namjerom nije ponudio specifične upute za slikanje proljeća, neki se služe realnim prikazom tog pojma te slikaju stvarne elemente koji su osnovna asocijacija na

proljeće (cvijeće, zelenilo, sunce), dok se ostali okreću apstraktnom prikazu te proljeće proživljavaju kroz emociju koja se veže uz taj pojam. Dakako, pronašla su se dva vrlo specifična rada koja su pronašla balans između realnog i apstraktnog te su stvorili zanimljiv prikaz proljeća kroz boju i liniju. Isto se čini za temu „Zima“.

Slika 7. Likovna radionica pod vodstvom Tomislava Slavića

Slika 8. Likovni radovi sudionika, tema „Proljeće“

Slika 9. Likovni radovi sudionika, tema „Zima“

Sljedećim se korakom sudionici bliže završnom cilju, a to je samostalan odabir boja i emocije kojom će se voditi prilikom prikazivanja svoje priče kroz pokret. Voditelj radionice reproducira tri instrumentalne skladbe klasične glazbe, svaka se razlikuje u dinamici, tempu i ugođaju. Usporedno sa svakom skladbom, sudionici slikaju ono što čuju – samostalno izabiru boju i način slikanja. Ponovno dolazi do različitosti u izvedbi – dok se jedni okreću globalnom doživljaju skladbe, drugi prate note, instrumente i gradaciju skladbe te pokušavaju notni zapis naslikati linijama. U završnim rezultatima drugog spomenutog slučaja vrlo je jasno vidljiva izvedba skladbe jer je ritam linije u kombinaciji sa skladbom prikazan očekivanim radnjama; gusto naslagani oštri elementi označavaju brzu dinamiku dok rjeđe postavljeni valoviti elementi označavaju usporavanje. Glasnoća zvuka prikazana je bojom – glasniji zvukovi prikazani su crvenom bojom, a tiši žutom. Analizom nastalih radova zaključujemo da do izražaja prilikom ovakve tehnike dolazi emocija kao obilježje svake boje koju svatko može dokučiti za sebe ako za takvo promišljanje dobije priliku. U tom se posljednjem zadatku umjesto kista koristi prst kao pribor.

Slika 10. Likovni radovi sudionika, tema „Glazba“

Sudjelovanjem na likovnim radionicama prožetim kreativnošću i novim spoznajama, plesači su bolje upoznali sebe, svoja promišljanja i vizualne poveznice koje gaje prema određenim predmetima ili bojama. Kao nastavak procesa dobivaju uputu promisliti kojim se bojama žele koristiti prilikom svoje završne izvedbe. Za ovaj odabir ne postoje ograničenja. Važno je da boju, koju će koristiti, smisljeno povežu sa svojom potrebom za izražavanjem onoga što smatraju da je potrebno izraziti.

U narednom se razdoblju okreću pokretu, tj. plesu. Većinu plesnih radionica vodi voditeljica projekta, ali i Kulturno-umjetničkog centra, Danijela Duvnjak. S obzirom na to da je suvremeni plesni izričaj glavni fokus Kulturno-umjetničkog centra, svačija se izvedba vodi tom plesnom izričaju. Prvih nekoliko plesnih susreta naglasak je stavljen na rad u paru. Spoznaje s likovnih radionica implementiraju se u pokret. Kao jedan od izazovnijih zadataka bio je slikanje osobe pokretom na najnižoj razini. Kompleksnost ovog zadatka bila je u tome što se istovremeno plesač mora usredotočiti na liniju osobe koju mora što vjernije prikazati, ali i na samu izvedbu. Nadalje se najviše vremena provodi iskušavanjem tehnike improvizacije radi boljeg napretka te istraživanjem prostora kako bi ga što kreativnije iskoristili i ispunili.

Već pred kraj procesa, jednu od posljednjih plesnih radionica vodi Martina Terzić, nastavnica suvremenog plesa. Njena radionica osmišljena je kao jednodnevni seminar s temom „Tehnike suvremenog plesa“ kojom sudionike uči kako pripremiti tijelo za tehnike stvaranja plesnih

scena. Na spomenutom seminaru sudionici osvješćavaju dijelove tijela te načine na koji se oni pokreću i stvaraju vizualno smislenu cjelinu te se najviše bave najnižom razinom – pod. Tada ponovno pronalaze inspiraciju u novim i različitim stvarima kao što je npr. boca vode koja se kotrlja niz oštećenu površinu betonske nizbrdice.

Kao poticaj i lakše kreiranje završne izvedbe, plesači dobivaju uputu napisati kratku priču koja će služiti kao inspiracija za koreografiju. U tom segmentu ponovno dobivaju potpunu slobodu u odlučivanju o vremenu i mjestu radnje, prikazivanju živog ili neživog lika ili odabiru perspektive promatranja radnje te slobodu odabira same radnje.

S obzirom da je cilj projekta i završne izvedbe bio izražavanje pokretom kroz boju na vrlo osobnoj razini, tako je i izbor glazbe bio osoban odabir. Jedino je bilo važno da je inačica pjesme instrumentalna kako bi izbjegli svjesno ili nesvjesno izražavanje teksta pokretom. Kako sav proces, te i sam odabir, počinje od boje, postojalo je i to ograničenje za svakoga da zamišljena skladba možda nije u potpunosti odgovarala ideji boje. Naposljetku, spajaju se svi spomenuti elementi u jednu improvizacijsku cjelinu gdje sudionici izabiru predmet, glazbu i (zamišljenu) boju. Ovdje ponovno dolazi do integracije emocija, boja i vanjskih čimbenika što sam proces čini zahtjevnijim, ali i intrigantnijim.

Posljednjih nekoliko radionica u potpunosti su posvećene završnoj izvedbi. Svatko u tom vremenu brine o konačnom odabiru skladbe, boja i same priče. Osim što uvažaju konstruktivne kritike i prijedloge voditeljice, sudionici se međusobno savjetuju, pomažu i potiču na oblikovanje što uvjerljivijeg ciljanog prikaza. Kroz to vrijeme, posvećeno isključivo osmišljavanju izvedbe, sudionici prolaze kroz različite priče i osjećaje, sve s ciljem pronalazjenja i otkrivanja onog pravog osjećaja kojim će dobiti rezultat kojem teže.

Kulturno-umjetnički centar Virovitica (KUC) 14. kolovoza 2020. godine na javnoj površini između gimnazije i Gradskog parka u Virovitici izveo je performans „Pokretom kroz boju“ kao završno umjetničko djelo nastalo kroz radionice u sklopu projekta „Izražavanje pokretom i plesom kroz boju“. Na podu su se nalazila 4 platna velikog formata te još 3 koja su stajala vertikalno čineći zid, tj. stražnji dio scene. Oko platna su se nalazile posude s bojama. Svaka je posuda stavljena na izabrano mjesto te je bila ispunjena određenom bojom, ovisno o svakom izvođaču te njegovom korištenju scene i samog prostora. Završna izvedba trajala je 18 minuta od kojih su 15 minuta činile samostalne izvedbe plesača/sudionika radionice te zajednički improvizirani performans u trajanju od 3 minute. Kao rezultat performansa dobivamo apstraktni triptih i četverodijelno umjetničko djelo kao odraz mladih i njihovog promišljanja, osjećaja i

potrebe za izražajem. U nastavku prilažem osvrtu troje sudionika projekta koji opisuju svoje iskustvo sudjelovanja u projektu te opisuju svoju priču koju su prikazali koreografijom. Osvrti su popraćeni fotografijama sa završne izvedbe.

„Bilo mi je jako zanimljivo. Nisam nikad prije pomislila da se ples može izraziti bojom. Boje su pokazivale osjećaje jedne izgubljene olovke u školi koja traži svoju vlasnicu. Žuta je predstavljala muku traženja sreće, a roza ljubav i sreću. Nisu kod svakoga boje bile iste, niti su predstavljale iste osjećaje. Jako su mi se svidjele priče i plesovi ostalih. Najzanimljivije mi je bilo na kraju kada smo šarali veliko platno. Puno toga sam naučila. Nadam se da ćemo u budućnosti imati sličan projekt.“ – Ana (13)

Slika 11. Samostalna izvedba „Potraga“

„Bilo mi je jako zanimljivo sudjelovati u projektu. Naučio sam puno novih pokreta i tehnika, npr. kako izražavati osjećaje plesnim koracima i bojama. Naučio sam kako bolje izraziti emocije pokretima. Tema moje pjesme i koreografije: jedan dječak spava i sanja jako čudne događaje. Prvo ga nitko ne želi u svome društvu i stalno ga izazivaju i izruguju mu se. Drugog dana ga svi obožavaju i žele se družiti s njime. Tada se dječak probudi i shvati da je to samo san. Naravno, htio bih ponovo sudjelovati u projektima takve vrste.“ – Domagoj (11)

Slika 12. Samostalna izvedba „San“

„Odabrala sam pjesmu „Dance monkey“. To mi je najdraža pjesma, a i bila je poznata u to vrijeme. Kada sam plesala, osjećala sam se odlično, sretno, opušteno, dobro. Boje sam odabrala prema nazivu pjesme. Mašta me tako vodila do zelene i smeđe boje. Zašto? Zato što me majmun podsjeća na prašume. Obukla sam se u ružičastu boju zato što sam htjela dočarati da moja druga majica (zelene boje) vidi. Moja priča govori o tome da sam ja majmunica koja nalazi majicu i obuče ju te je pokušava plesom maknuti sa sebe. To je začarana majica koja mi nije dala plesati. Ja sam ju uporno pokušavala skinuti, nikada nisam odustajala te sam je nekako skinula sa sebe i uspjela doći do plesa. To je jedna od mojih najdražih koreografija koju sam sama napravila.“
– Marija (12)

Slika 13. Samostalna izvedba „Dance Monkey“

Slika 14. Samostalna izvedba „Ja ne pripadam ovdje“ 1

Slika 15. Samostalna izvedba „Ja ne pripadam ovdje“ 2

Slika 16.. Grupna izvedba „Improvizacija“ 1

Slika 17. Grupna izvedba „Improvizacija“ 2

5. ZAKLJUČAK

Umjetnost je važan aspekt ljudskog djelovanja. Interdisciplinarnost, odnosno integracija različitih umjetničkih formi kao metode učenja i poučavanja, dobar je odabir jer omogućuje oplemenjivanje osjetilnoga, emocionalnoga i kognitivnoga iskustva učenika.

Učiteljeva uloga u integriranom odgojno-obrazovnom procesu je ključna. Kao i u tradicionalnom pristupu nastavi, učitelj mora nastojati poticati i motivirati učenike na rad, bio on na individualnoj ili grupnoj razini. Svojim idejama i kreativnošću učitelj otvara nove mogućnosti istraživanja i otkrivanja u razredu te dopušta učenicima da se slobodno izražavaju. Sadržaj je kreiran na temelju zajedničkog interesa učenika i učitelja pri čemu je učitelj koordinator procesa te uzor i potpora učenicima.

Osvještavanjem i istraživanjem svijeta oko sebe i unutar sebe različitim umjetničkim izražajnim sredstvima, dijete će usvajati pozitivan stav o sebi, svojoj okolini i umjetnosti. Također, nastojat će stjecati cjelovito iskustvo koje obogaćuje život i potiče osobni, etički, društveni i kulturni razvoj osobe. Učenik se tako izgrađuje za kreativno djelovanje u različitim područjima života te se kontinuirano razvija na socijalnom, emocionalnom i estetskom planu. Uključivanjem pokreta i plesa u razredne aktivnosti, nastavni proces bit će obogaćen i oblikovat će se ugodno radno ozračje, učenici će razviti osjećaj za međusobno poštovanje i prihvaćanje tuđih mišljenja te će ispuniti potrebu za fizičkom aktivnošću. Uvođenjem pokreta i plesa u nastavni predmet Likovna kultura, učenici će dobiti nove načine izražavanja i nove metode za usvajanje nastavnih sadržaja te će se ubrzati razvoj kognitivnih sposobnosti i psihomotoričkih vještina. Kroz nove uvide sagledavat će likovne zadatke i probleme iz različitih perspektiva te otkriti nove mogućnosti rješavanja likovnih zadataka.

LITERATURA

1. Akandere, M., Demir, B. (2011). *The Effect of Dance over Depression*.
Preuzeto: 18.4.2021.: <https://hrcak.srce.hr/72151>
2. Belamarić, D. (1971). Umjetnička djela i dijete. *Umjetnost i dijete*, str. 61-69. Zagreb: Zavod za prosvjetno-pedagošku službu RH.
3. Bežen, A. (2008). *Metodika. Znanost o poučavanju nastavnog predmeta*. Zagreb: Profil.
4. Bognar, L., Matijević, M. (2002). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Brajković, S., Čudina-Obradović, M. (2009). *Integrirano poučavanje*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak.
6. Cvjetičanin, B., Kurjan-Manestar, V. (2002). Pokret i ples kao odgojno obrazovni proces. *Zbornik Učiteljske akademije u Zagrebu*. (str. 131-138), Zagreb, Hrvatska.
7. Filipović, V., Sentkiralji, G., Šumanović, M. (2/2005) Plesne strukture djece mlađe školske dobi. *Život i škola*, str. 40-45. Preuzeto 6.4.2021.: <https://hrcak.srce.hr/25067>
8. Grgurić, N., Jakubin, M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Educa.
9. Peerna, J. (n.d.) Biography. Preuzeto: 6.4.2021.: <https://www.jaanikapeerna.net/bio>
10. Kokolj, D. (2014). *Pokret i gesta u opusu Vanje Radauša*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska.
11. Louppe, L. (2009). *Poetika suvremenog plesa*. Zagreb: Hrvatski centar ITI.
12. Maletić, A. (1983). *Pokret i ples. Teorija, praksa i metodika suvremene umjetnosti pokreta*. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske.
13. Maletić, A. (1986). *Knjiga o plesu*. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske.
14. Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO] (2019). Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj. Preuzeto 12.5.2021.: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html
15. Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO] (2019). Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Tjelesne i zdravstvene kulture za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. Preuzeto 12.5.2021.: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_03_27_558.html

16. Novak, M. (2021). Važnost plesa u male djece u školi. *Varaždinski učitelj : digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, Vol. 4 No. 5, str. 195-201. Preuzeto 6.4.2021.: <https://hrcak.srce.hr/246666>
17. Peić, M. (1978). *Pristup likovnom djelu (V izdanje)*. Zagreb: Školska knjiga.
18. Petrač, L. (2015). *Dijete i likovno-umjetničko djelo. Metodički pristupi likovno-umjetničkom djelu s djecom vrtićke i školske dobi*. Zagreb: Alfa.
19. Read, H. (1945) *Education Through Art*. New York: Pantheon.
20. Sučić, G. (2013). *Poli-Art. Likovna slušaonica (II svezak)*. Zagreb: Synopsis, d.o.o.
21. Šarančić, S. (2014). Dobrobit likovnog stvaralaštva. *Napredak : Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, Vol. 154 No. 1-2, str. 91-104. Preuzeto 12.5.2021.: <https://hrcak.srce.hr/138833>
22. Štark, M. (2019) Biography. Behance. Preuzeto: 06.04.2021.: <https://www.behance.net/starkmia/info>
23. Trisha Brown Dance Company [TBDC] (n.d.) Trisha Brown/Biography. Preuzeto 6.4.2021.: <https://trishabrowncompany.org/trisha-brown/biography/>
24. Zečević, R. (2020). Kreativnost kao sastavni dio nastave Likovne kulture. *Magistra Iadertina*, Vol. 15 No. 1, str. 75-86. Preuzeto 6.4.2021.: <https://hrcak.srce.hr/249856>
25. Vigato, T. (2011). *Metodički pristupi scenskoj kulturi*. Zadar: Sveučilište u Zadru.

PRILOZI

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam ja, Diana Lesić, samostalno izradila diplomski rad služeći se pritom vlastitim znanjem stečenim na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te navedenom literaturom. Srdačno se zahvaljujem mentorici mr. art. Ivani Gagić Kičinbači na stručnoj pomoći i podršci pri izradi diplomskog rada.

Zagreb, srpanj 2021.